

www.turkishstudies.net/language

Turkish Studies - Language and Literature

eISSN: 2667-5641

Research Article / Araştırma Makalesi

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

Sponsored by IBU

Fuzûlî Divanı'ndan Hareketle Klasik Türk Şiirinde Su Kültü*

Water Cult in Classic Turkish Literature and Fuzûlî Divan

Handan Belli**

Abstract: XVI. Fuzulî, one of the important poets and poets of the century, was born and grew up in Baghdad, far from Anatolia, as indicated in the preface of the Turkish Divan. Fuzûlî stated in the preface of his divan that it is necessary to make use of Islamic sciences and other sciences first while writing his poems. The extent to which Fuzulî benefited from old beliefs and traditions is a matter worth researching. For this reason, in this study, the extent to which the water cult belief, which existed before Islam in the geography where Fuzûlî lived, was reflected in the poet's poems was investigated. It is known that some superstitions and traditions have changed with Islam. In this sense, one of the beliefs that are known to exist in some societies and lost their validity with Islam is the cult of water. In this study, the cult of water in Fuzûlî's Divan was researched and it was seen that this belief was not directly included in the poet's poems, but was implicitly and within a different purpose. The traces of the cult of water in his Divan are mostly seen in Su Kasidesi. In this ode, the underlying purpose of Fuzûlî's writing couplets reminiscent of the cult of water has been examined in the article. Beliefs and traditions related to water cult in Fuzûlî's Divan are discussed with sample couplets under the sub-headings of healing with water, acquiring knowledge, attaining immortality, enlightenment, attaining salvation and gaining sanctity.

Structured Abstract: Fuzûlî (dod. 1556) lived during the peak period of classical Turkish poetry and was one of the leading writers and poets. Many of his works, especially the Fuzûlî Divan, were among the prominent and distinguished pieces of Turkish literature and reflected the classical literary tradition and his lyrical poetry success. Unlike many classical Turkish poets, Fuzûlî lived far from Anatolia. It is indicated that Fuzûlî wrote his poems in an interdisciplinary sense and also used certain subconscious elements in his poems. Since poets cannot completely be estranged from their geography and ancestors' culture, they explicitly or implicitly reflect the culture and beliefs of the past in their poems. This study aimed to investigate whether Fuzûlî had reflected his beliefs in the water cult in his poems.

In ancient Turkish beliefs, the earth and water cults, like other cults, was born due to the way ancient people live and think, and they have been maintained for centuries- sometimes consciously or unconsciously. Such cults can be mostly found in the Folk Literature works that are directly fed by folk beliefs such as fairy tales, legends, and stories.

* Bu çalışma, 27-29 Aralık 2019 tarihleri arasında Samsun'da düzenlenen 2. Uluslararası Yenilikçi Bilimsel Yaklaşımlar Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulan (yayımlanmamış) tebliğin genişletilmiş ve gözden geçirilmiş şeklidir. Bu çalışma İnönü Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir.

** Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

Ass. Prof. Dr., Inonu University, Faculty of Science and Literature, Department of Turkish Language and Literature.

ORCID 0000-0002-7732-7912

handan.belli@inonu.edu.tr

Cite as/ Atıf: Belli, H. (2021). Fuzûlî Divanı'ndan hareketle klasik Türk şiirinde su kültü. *Turkish Studies - Language*, 16(2), 999-1014. <https://dx.doi.org/10.47845/TurkishStudies.49373>

Received/Geliş: 12 February/Şubat 2021

Accepted/Kabul: 20 June/Haziran 2021

Checked by plagiarism software

Published/Yayın: 30 June/Haziran 2021

CC BY-NC 4.0

Although many researchers worked on Fuzûlî's work "Water Ode," a detailed literature review revealed no study attempting to find the water cult elements in the ode. The poems in the Fuzûlî Divan were reviewed in the context of the water cult. Therefore, the researcher was primarily focused on the water cult elements in the "Water Ode, in which Fuzûlî emphasized the sanctity and vital feature of water. Then, other poems in the Divan were examined for water cult elements. Other works of Fuzûlî were not included in the current study.

The poems in the ode were written with "su" redif (i.e., repeated voices after the rhyme). However, it was the first poetry work written in naat type (i.e., poems that praise the Prophet, Muhammed). It is assumed that there were different reasons for choosing "su" redif for the poems praising the Prophet. First of all, among the four elements, the Prophet Muhammad represents water. Fuzûlî used water to symbolize the Prophet's pure existence and indicated its sanctity and purity to the Prophet. Therefore, he mentioned the pure creation of the Prophet in the introduction of the ode.

The researcher reviewed the Fuzûlî Divan and found all the water-related words. The analysis revealed that the word water was used 58 times, âb 23 times, âb-ı hayât eight times, âb-i Hayvân four times, and âb-i Hızr 2 times. In some couplets, these words were in real meaning, that is, in the context of drink water and life. The water cult was not explicitly dealt with in the Fuzûlî Divan. The traditions and water cult in Anatolia were implicitly reflected in Fuzûlî's poems. The beliefs and traditions related to the water cult were studied under specific headings: take a healing by water, knowledge by water, immortality by water, enlightenment by water, salvation by water, and an ancestral water cult with mountain, tree, and fire. They were also exemplified with some couplets.

In Kutadgu Bilig, water means "word." In ancient Turkish belief, knowledge is identified with water. According to the water cult, that water has wisdom and dominates everything. In their Divans, Fuzûlî and other classical Turkish poets consulted water to obtain information.

In his ode, Fuzûlî is in a race with water. To the water cult, water is the owner and the ruler of wisdom. Therefore, Fuzûlî's only rival is water, not the air or wind that is available everywhere. However, he chooses water as it refers to the inherent characteristic of the Prophet.

It was concluded that the water cult was initially addressed in Turkish epitaphs. The water cult, which has an important place in Turkish literature, was examined in the Fuzûlî Divan, and the water cult elements in the Divan were compared with the texts, including water cult components. The notable similarities were exemplified in Fuzûlî Divan. Especially in the "Water Ode," he frequently underlined the sanctity of water as being the source of life.

In Turkish culture, water cult is frequently used with its features of treatment, rejuvenation, and immortality, which stem from its common use in the Fuzûlî Divan. It can be implied that the water cult elements in the current culture are indicators of the indirect survival of the water cult in the ancient texts. The most frequent use of the water cult elements was in his n'at "Water Ode," which also indicates identifications between the "sacred water" and the Prophet.

This study aimed to reveal the reflections of water cult in classical Turkish poetry through Fuzûlî Divan's review. Similar studies can be carried out to follow the traces of other cults, such as tree cult, mountain cult, and ancestor cult, that have influenced Turkish poetry and literature for centuries, which is also useful to determine the sources of classical Turkish poetry.

Keywords: Classical Turkish Literature, Fuzûlî, Divan, water cult, Water Ode.

Öz: XVI. yüzyılın önemli şair ve ediplerinden olan Fuzûlî, Anadolu'dan uzakta, Türkçe Divanı'nın önsözünde belirttiği gibi Bağdat'ta doğup büyümüştür. Fuzûlî poetikasında şiir yazarken her türlü ilimden faydalanılması gerekliliğini belirtmiştir. Ancak, Fuzûlî'nin şiirlerini kaleme alırken ilimler haricinde eski inanç ve geleneklerden ne ölçüde faydalandığı araştırılmaya değer bir konudur. Bu sebeple bu çalışmada Fuzûlî'nin yaşadığı coğrafyada İslamiyet'ten önce var olan su kültü inanışının şairin şiirlerine hangi boyutta yansıdığı araştırılmıştır. İslamiyetle birlikte bazı batıl inanç ve geleneklerin değiştiği bilinmektedir. Bu anlamda bazı toplumlarda var olduğu bilinen ve İslamiyetle birlikte geçerliliğini yitiren inanışlardan biri de su kültürüdür. Bu çalışma içerisinde Fuzûlî Divanı'nda su kültü araştırılmış ve bu inanışın şairin şiirlerinde doğrudan yer almadığı, örtük olarak ve farklı bir amaç dâhilinde yer aldığı görülmüştür. Divanı içerisinde su kültürünün

izleri en çok Su Kasidesi'nde görülmüştür. Bu kasidede Fuzûlî'nin su kültürünü hatırlatır nitelikte beyitler yazmasının altında yatan amaç makale içerisinde irdelenmiştir. Fuzûlî Divanı'ndaki su kültürü ile ilgili inanç ve gelenekler çalışma içerisinde, su ile iyileşme, bilgi edinme, ölümsüzlük elde etme, aydınlanma, kurtuluşa erme ve kutsallık kazanma alt başlıkları altında örnek beyitlerle ele alınmıştır. Fuzûlî'nin Türkçe Divanı üzerine yapılan inceleme sonucunda Fuzûlî Divanı'nda dolayısıyla klasik Türk şiirinde su kültürünün yansımaları ortaya koyulmaya çalışılmıştır. As a result of the examination on Fuzûlî's Turkish Divan, the reflections of the water cult in Fuzûlî's Divan and thus in classical Turkish poetry were tried to be revealed.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Fuzûlî, divan, su kültürü, Su Kasidesi.

Giriş

Fuzûlî (ö. 1556), klasik Türk edebiyatının zirve dönemi olarak kabul edilen XVI. yüzyılda yaşamış, klasik şiir geleneğine bağlı ve lirik şiir dilinde yakalamış olduğu başarı ile Türk edebiyatının önde gelen şair ve ediplerindedir. Fuzûlî, birçok klasik Türk şairinin aksine Anadolu'dan uzakta yaşamıştır. Türkçe Divanı'nın önsözünde Irak'ta doğup büyüdüğünü, ömrü boyunca başka bir memlekete de gitmediğini ifade etmiştir. Hayatı hakkında verilen bilgilere bakıldığında şairin Kerbela'da doğduğu tahmin edilmektedir. Fuzûlî'nin Kerbela'da doğup büyümesi lirik şiirler yazmasında etkili olmuştur. Fuzûlî'nin şairlik yönü yanında bir bilgin olduğu, hadis, tefsir, hendese, hey'et ve hikmet ilimlerini öğrendiği ve Arapça, Farsça dillerine hâkim olduğu bilinmektedir (Gölpınarlı, 2016: XVII-XXXV; Timurtaş, 2013: 550). Şiirlerinde duygularını en güzel şekilde dile getiren ve sanatlı söyleyişten daha ziyâde samimiyete önem veren Fuzûlî, şiir ve şair üzerine düşüncelerini divanının önsözünde belirtmiştir. Fuzûlî, "Zirâ ki ilimsiz şi'r esası yok dîvâr gibi olur ve esassız dîvâr gayetde bî i'tibâr olur" (Gölpınarlı, 2016: 4) sözüyle klasik şiirin ilmi temellerine dikkatleri çekmiştir.

VIII. yüzyılda İslamiyet'in kabulüyle birlikte birçok Türk boyunda bazı eski inançlar değişerek varlığını sürdürmüş ve zamanla tamamen kaybolmuştur. Bu çalışmada Fuzûlî'nin şiirlerinde suya verdiği önemden yola çıkılarak şairin divanı eski bir inanç olan su kültürü inancı bakımından incelenmiştir. Fuzûlî Divanı'nı su kültürü bakımından incelemeye önce klasik Türk şiirinde su ve Türk geleneklerinde su kültürü üzerine literatür taraması yapılarak her iki alanda ayrı ayrı müstakil çalışmaların yapılmış olduğu ancak iki alanı kapsayan ortak bir çalışmanın henüz yapılmadığı görülmüştür.

Eski halk inançlarında kült; "Allah'a kutsal kabul edilen varlıklara, Allah'ın özel sevgisine mazhar olmuş varlıklara gösterilen saygı; tapınma, tapma"; "Her çeşit dini tören"; "İbadet" şeklinde tanımlanmaktadır (Çağbayır, 2007: 2890). Genellikle kült, "Yüce ve kutsal olarak bilinen varlıklara karşı gösterilen saygı ve onlara tapınma anlamına gelmektedir. Bu saygı ve tapınış, duayı, kurbanı, dinsel tören olan belli ritleri gerektirmektedir" (Örnek, 1971: 147). Tarih boyunca insanlar, kült olarak seçtikleri varlıklara karşı saygı duymuş, zor duruma düştüklerinde bu kültürlerden yardım talep etmişlerdir. Tabiat kültürleri, dağ kültürü, ağaç kültürü, güneş ve ay kültürü, kasırga, rüzgâr ve yer-ruhu kültürü şeklinde alt başlıklara ayrılmaktadır. Kasırga, rüzgâr ve yer ruhu kendi içerisinde taş ve kaya kültürü, hayvan kültürü, su kültürü, ateş kültürü, kişiöğlü, ruh, arvak kültürü, atalar kültürü, ev ruhu kültürü, ocak kültürü, ölüm ve ölümler kültürü şeklinde alt başlıklara ayrılmaktadır. Bunların yanında Gök Tanrı kültürü, oba kültürü, Hızır kültürü, velî kültürü de bu inanç çerçevesinde oluşturulmuş diğer kültürlerdir (İnan, 1976: 30-46; Ögel, 2014: 409-420; Hassan, 2015: 87-99; Artun, 2016: 43-62).

Bir varlığın kült olabilmesi için;

"a. Külte konu olabilecek bir nesne ve kişinin mevcûdiyeti,

b. Bu nesne veya şahıstan insanlara fayda yahut zarar gelebileceği inancının bulunması,

c. Bu inancın sonucu olarak faydayı celb, zararı defedecek ziyaretler, adaklar, kurbanlar vb. uygulamaların varlığı” (Ocak, 2000: 113) olmak üzere üç özellik aranmaktadır.

Göktürklerde ve diğer Türk devletlerinde karşılaşılan kült inancı Şamanizm inancının bir parçasıdır. Özellikle suyun kutsal olması, suların su iyisi adı verilen bir ruha sahip olduğuna inanılması Şamanizm’den kalan bir inanç tarzıdır. Şamanlara göre doğada var olan her şeyin bir ruhu vardır ve kendileri için bir iyilik istediklerinde dileklerini bu ruhlara iletmışlerdir (İnan, 1986: 48-60). “Gök Türk devletinin Uygur sülâlesi eline geçtiği tarihe kadar -VII. yüzyılın yarısına kadar- Orta Asya’nın kuzey bölgelerinde Şamanizm hâkim durumda idi” (İnan, 1976: 8). Şamanizm’den kalan bu inançların İslamiyetle birlikte yok olduğu, ancak suyun hayat kaynağı olması dolayısıyla suya saygının devam ettiği görülmektedir. Su kültü, dağ, ağaç vb. diğer kültürlerle ilişkili olduğu için daha kapsamlı bir isimlendirmeye yer-su kültü olarak adlandırılmıştır. “Yer-su’lar, adları üzerinde, yer ve su bulunan değişik mekânlardır. Bunlar öncelikle, tabiat’tır; yaşanacak ve geçim sağlanacak yerlerdir. Zamanla, âdeta tabiatın parçası haline gelen, tabiatı ikame eden ‘oba’lar da yer-su olmuşlardır” (Hassan, 2015: 87).

Eski Türk inançlarında, yer-su kültü diğer kültürler gibi eski çağlarda insanların yaşayış ve düşünüş şekillerinin bir sonucu olarak doğmuş ve yüzyıllar boyunca bazen bilinçli, bazen ise bilinçsiz olarak varlığını devam ettirmiştir. Bu kültürlerin var olduğu metinlere baktığımızda çoğunluğun halk edebiyatı alanında üretilmiş masal, efsâne, hikâye gibi halk inançlarıyla doğrudan beslenen metinler olduğu görülmektedir. Su kültü, “Büyük imparatorluklar zamanında gelişerek vatan kültü derecesine yükselmiştir. Göktürk İmparatorluğu devrinde yer-su ruhlarının mahiyetini Orhon Yazıtlarından anlamak mümkündür. Göktürklerin mukaddes ‘ıduk-yer-sub’ (mukaddes yer-su) ile ifade ettikleri mefhum hem koruyucu ruhlar hem vatan idi” (İnan, 1986: 48). “Eski Türk inanışlarına göre Türkler, suya yalnızca kutsal bir unsur olarak bakıp çeşitli ritüellerle saygılarını sunmakla kalmamış, suyu yaratma ve kendilerine yardım eden, kendi lehlerine çalışan, zaman zaman haber getiren, düşmanlarını bastıran, devletin dağılmasını önleyen, töreye karşı geldiği zaman ceza veren bir unsur olarak da görmüşlerdir” (Uçar, 2020: 42). Bu sebeple yer-su ruhları için kurban kesilerek özel törenler yapılmıştır. Bu ritüellerin yanında dağlar için de kurbanlar kesildiği görülür. Tüm bu geleneklerin altında soylarının dağlardan geldiği ve dağların da bir ruhu olduğu inancı yatmaktadır (İnan, 1986: 48-53). “Eski Türkler tabiattaki bütün varlıklarda kavranamayan bazı gizli güçlerin bulunduğunu düşünerek dağ, tepe, taş, kaya, ağaç ve su gibi nesnelere canlı kabul etmişlerdir” (Artun, 2016: 45). Örneğin “Sümerlerin eski inanışlarında da saygı duyulan, evrenin düzeninde yaratıcı rol oynayıp tanrısal özellik taşıdığına inanılan su, eski İran’ın Zerdüşt inancında ateşten sonra ikinci en çok kutsanan öğedir” (Yıldırım, 2006: 25). Bazı kültürlerin Zerdüşt inançlarıyla ve eski batıl inançlarla iç içe olduğu onlardan beslendiği de bilinmektedir. Özellikle Asya toplumunda Hint, Moğul ve Çin’de suyun ayrı bir yeri olduğu görülmektedir (Yıldırım, 2006: 26). Suyun bu konumu onun hayatı bir öge olmasıyla ilgilidir. Suyun olmadığı bir yerde hayatın olması da mümkün olmadığından ve özellikle göçebe olan hayvancılık ve tarımla ilgilenen Asya toplumlarında suyun bu kutsal değeri kazanması fayda esastır. Ayrıca kutsal metinlerde sudan bahsedilmesi, yeryüzünün yaratılışının su ile başlaması daha sonra yaratılış efsanelerinde ve mitlerinde de ilk yaratılan nesne olarak sudan söz edilmesi kutsal bir nesne olarak tüm inançlarda su ile karşılaşılmasına sebep olmuştur. “Sümer-Akat, Mısır, Fenike, Fars, Grek ve Cermen gibi tarih boyu iz bırakmış milletlerin yaratılış destanları/ustureleri vardır. Bu anlatımların pek çoğunda âlemin aslının su olması hususu öne çıkmıştır” (Kaya, 2018: 210). Altay Yaratılış Mit’inde yer, ay, güneş yoktu, her şeyden önce su vardı ifadeleri kullanılmıştır. Âlemin ilk olarak sudan yaratıldığını ifade eden sözler Musevîlikte, Kitâb-ı Mukaddes’te de yer almıştır. Kur’an-ı Kerim’de Enbiya 30. ve Nur 45., Furkan 54. ayetlerinde yeryüzünün sudan yaratıldığı belirtilmektedir (Kaya, 2018: 210). Bu anlamda aynı bilgilerle farklı dönemlerde karşılaşılması hepsinin bir yaratıcı tarafından bildirildiğine delil olmaktadır. Bu konuda birçok araştırmacı da görüş bildirmiştir. Esasında bu durum iki şekilde açıklanmıştır. Yaratılış mitlerinin Tevrat ve Kitâb-ı Mukaddesten sonra oluşturulması, bu sebeple burada yer alan

bilgilerin yaratılış mitlerinde anlatılmış olabileceği, bir diğer görüş ise Altay Türklerine de o devirde ilahi bilgi aktaran, halkı bilgilendiren bir uyarıcının gönderilmiş olabileceği yönündedir.

Suyun yaratılıştaki yeri, temizleme ve şifa verme özelliği dolayısıyla kutsal kabul edilmesi su ile ilgili kültürün gelişmesine zemin hazırlamıştır. Tarih boyunca var olan kültürlere bakıldığında bu kültürlerin oluşturulmasında daha çok insanın aciz kaldığı durumlarda çevresindeki kaynakları tanıma ve kullanma düşüncesinin ve bir yaratıcıyı bulma ona tapınma ve ondan yardım dileme ihtiyacının olduğu görülmektedir. “Her dinde ve kültürde yaratılışın temelindeki aslı unsur olduğuna inanılan su evrensel bir sembol (arkeşip) olarak hayat, sonsuzluk, yenilenme, iyileşme, temizlenme, doğurganlık ve kutsallık özellikleriyle ilişkilendirilmiştir. Özellikle Hint ve Grek felsefelerinde imkân durumundaki bütün varlığın, kâinattaki her şeyin kaynağı ve özü, bütün biçimlerin kendinden çıktığı esas madde, yaratılışı önceleyen ve onu sağlayan şekilsiz unsur, maddenin ilk şekli kabul edilmiştir” (Gürkan, 2009: 440).

Fuzûlî'nin Su Kasidesi'nde redif olarak suyu seçmesi üzerine bir takım tahminler yürütülmüştür. Bu tahminler birkaç başlıkta değerlendirildiğinde bu kasidenin yazılma amaçları şu şekilde sıralanabilir. Bu sebepler arasında ilk olarak, Fuzûlî'nin su redifli bir kaside yazmasında daha önce kendisine tesir eden şairlerin de bu redifi kullanarak şiir yazmaları ve şairin bu şairlerin şiirine nazire yazma isteği sayılabilir. Fuzûlî'nin su redifli naatinin Nevâî'nin su redifli gazeline bir nazire olduğu düşünülebilir. Fuzûlî, edebî dilde İran şairlerinin mübalağalı benzetmelerini tercih etse de içerik ve redifler bakımından Türk şairlerini de örnek aldığı, Alî Şîr Nevâî'ye (ö. 1500) nazireler yazdığı bilinmektedir (Mazıoğlu, 2011: 232).

“Saçtı terdin gül üzre ol serv-i gül-ruhsâr sû
Köymekim def'îga kıldı ot üze ızhâr su” (Nevâî)

“Saçma ey göz eşkden gönlümdeki odlâre su
Kim bu denlü dutuşan odlâre kılmaz çare sû” (Fuzûlî)

Klasik Türk şiiri incelendiğinde su redifi, 5 beyitlik 35 gazelde, 6 beyitlik 6 gazelde, 7 beyitlik 11 gazelde, 9 beyitlik 6 gazelde, 11 beyitlik 2 gazelde, 22 beyitlik bir kasidede, 27 beyitlik bir kasidede ve 32 beyitlik bir kasidede toplamda 52 şairin 64 şiirinde kullanıldığı görülmüştür (Üzgör, 2000: 239). Türk edebiyatında su redifi kullanılarak yazılan birçok şiirin olması Fuzûlî'nin de bu geleneğe uyduğunu gösterebilir.

Klasik Türk şiirinde yazılmış su redifli manzumeler yanında su redifli bir manzumenin de Dede Korkut Destanı'nda olması Fuzûlî'nin Türk şairlerinden etkilendiği gibi ve destanlarından da etkilenmiş olabileceğini akla getirir. Bahaedin Ögel tarafından “kaside” adı verilen “su” redifli bu manzume şöyledir:

“Çağnam çağnam kayalardan çıkan su!
Ağaç gemileri oynadan su!
Hasan'la Hüseyin'in hasreti su!
Bağ ve bostanın zineti su!
Ayşe ile Fatma'nın nikahı su!
Şahbaz atların içtiği su!
Kızıl develerin gelip geçtiği su!

Ordumun haberini bilir misin, desene bana

Kara başım kurban olsun suyum sana!”

Bu manzumenin Fuzûlî'nin yazmış olduğu Su Kasidesi'ne anlam ve redif yönüyle benzerliği sebebiyle Ögel tarafından “kaside” olarak adlandırıldığı tahmin edilmektedir. Türklerin suya olan saygılarından ve eski inançları arasında yer alan su kültü sebebiyle Ögel, Dede Korkut Destanı'nda Türklerin, suların kirlenmesine karşı olduklarını ve kirli suları istemediklerini belirtir (2014: 422). Destanda geçen bu manzumedan sulara kurban kesme geleneği ve suyun kutsal olması inancıyla da karşılaşılmaktadır. Dede Korkut Destanı'ndaki Salur Kazan'ın su ile söylediği bölümde; “Su, Allah'ın didârını, yani yüzünü, cemâlini görmüştür” (Ögel, 2014: 449) sözü ile suyun Allah'ın didarını gördüğünün ifade edilmesi, Türk geleneklerinde suyun peygamberler kadar temiz olduğu inancı sebebiyledir. Ayrıca bu sözün suya tapınmayı öğütlemekten çok suya saygı duymayı öğütlemek için sarf edildiği düşünülmektedir.

Fuzûlî'nin Su Kasidesi'nin matla beyti ile Nevâî'nin matla beyti ve redifi, Dede Korkut Destan'ında geçen su manzumesinin redifi benzer olmasına rağmen Nevâî ve Dede Korkut Destanları'ndaki manzumelerde suya övgünün olduğu, Su Kasidesi'nde ise suyun övülmediğinin görülmesi bu manzumenin sadece Nevâî ve Dede Korkut Destanı'nından etkilenerek yazılmış bir manzume olmadığını düşündürmektedir. Özellikle Su Kasidesi'nde baştan sona suyun değerli olduğu, ancak Peygamber söz konusu olunca yetersiz olduğu tezi Fuzûlî'nin vurgulamak istediği noktadır. Suyun birçok inanç sisteminde kutsal ve kirletilmez bir nesne olması, şifa vermesi, yaratılış destanlarında kâinatın yaratılışındaki en önemli unsur olması özellikleriyle Fuzûlî suyu Hz. Muhammed ile kıyas etmekte, ancak peygamberin yanında suyun etkisiz olduğunu ifade ederek peygamberin gelişle birlikte su kültürünün etkisiz kaldığını dolaylı olarak ifade etmektedir. Dolayısıyla Fuzûlî bu kasidesinde, Hz. Muhammed'in gelişle birlikte suyun kutsallığının peygambere ve ailesine geçtiğini alt metin olarak anlatmaktadır. Bu amaç doğrultusunda şair, su kültürüne göre suyun kutsal ve temiz olma özelliğini kaside içerisinde farklı şekillerde kullanır. Fuzûlî'nin suyun peygambere tabi olduğunu vurgulamak amacıyla da bu kasideyi yazdığı söylenebilir. Kasidede su, peygambere uyararak kendi temiz yaratılışını tüm âleme göstermekte ve kasidenin girizgâh beytinde peygamberin pak yaratılışından bu sebeple bahsedilmektedir:

“Tînet-i pâkini rûşen kılmış ehl-i 'âleme

İktîdâ kılmış tarîk-i Ahmed-i Muhtâr'e su” (K 3/16)

Su Kasidesi, su imgesi kullanılarak naat türünde yazıldığı bilinen ilk manzumedir. “Fuzûlî her türden şiirin pek çok beytinde yaptığı gibi sözü ve anlamı simetrik ve paralel söyleme sanatının en başarılı örneklerini bu kasidesinde vermiştir” (Dilçin, 2010: 159). Su Kasidesi, hem anlam hem söz bakımından Fuzûlî'nin üzerine çalıştığı bir metindir. Kutsal olan suyun yine kutsal olan peygamberle mukayese edilmesi suyun Fuzûlî tarafından naat türündeki bu kasidede bilinçli olarak kullanıldığını göstermektedir.

Peygamberin övgüsü için yazılan bu kasidede su redifinin seçilmesinde yukarıda belirtilen su redifli manzumelere nazire yazmak ve su kültü ile peygamberi kıyaslamak yanında, İslamiyetle birlikte temiz, arınmış, şifa verici olanın peygamber olduğunun ve peygamberin aynı zamanda kâinatta su ile de temsil edildiğinin hatırlatılmak istenmesi de sayılabilir. Peygamberin kâinatta gül sembolüyle temsil edildiği çoğunluk tarafından bilinmek, bunun yanında Hz. Muhammed'in kızı Hz. Fatıma ve Kevser suresi sebebiyle Hz. Peygamberin aynı zamanda suyu temsil ettiği de düşünülmektedir. Dört unsura peygamberler bağlamında bakıldığında Hz. Âdem toprak, Hz. Süleyman hava, Hz. İbrahim ateş, Hz. Muhammed'in ise su unsurunu temsil eder. Evrendeki dört unsura dayanan bu eleştirme, dört unsurdan biri olan suyun yaratılışın ana bileşenlerinden biri olduğunu da doğrular niteliktedir.

“Evrenin oluşumu ve maddenin ortaya çıkışına izah bulmaya çalışan filozoflara göre yaratıcı kudreti aktif kabiliyetine ‘akl-i küll’ denir. Birden ancak bir çıkacağından, akl-i küll denen pasif bir kabiliyet oluşturmuştur. Her ikisinden yedi gezegenin, sabitelerin ve içinde hiçbir şey bulunmayan Atlas göğünün bulunduğu dokuz kat gök meydana gelmiş, göklerin dönüşüyle de hava, su, toprak ve ateşten oluşan ‘anâsır-i erbaa’ yani dört unsur ile soğukluk, yaşlılık, kuruluk ve harareten oluşan dört tabiat meydana gelmiştir” (Şentürk, 2019: 295).

Peygamberin kâinata suyu temsil etmesinde Kur’an-ı Kerim’de geçen “kevsir” kelimesinin bazı müfessirlere göre Fatıma’ya işaret etmesi de etkili olmuştur. Anadolu’da Fatıma ana eli adı verilen bir bitkinin kaynatılan suyunun içildiğinde doğumun kolaylaştığına inanılması, Hz. Peygamberin kızının su ve su iyesi ile özdeşleşmesine zemin hazırlamıştır (Uzun, 1995: 224). Anadolu’da Hz. Fatıma’nın “Doğum yapan annenin ve yeni doğan bebeğin yanında olduğu inancı vardır. Bu kült giderek Fatma Ana Kültü ile ilişkilendirilmiştir” (Abdurrazzak & Kalafat, 2019: 24). Ayrıca Anadolu’da “Akarsuyun Fatma-yı Zehra’nın mihriyesi (nikâhta, kadına verileceği belirtilen mal-mülk) olduğuna inanılmaktadır” (Kızılozen, 2019: 665). Hz. Fâtıma’nın Anadolu’da su kültü ile ilişkilendirilmesinde onun mihrinin su olması, doğum yapan kadınlara kolaylık sağlayan bir takım ritüellerde onun isminin geçmesi sayılabilir. “Suyun sahip olduğu özellikler ve kutsiyeti insanları iyileştirmeye, güzelleştirmeye, güç-kuvvet kazandırmaya hatta diriltmeye de muktedirdir. Türeyiş mitlerinde insanın bir damla sudan türemesi, suyun hayat verme gücünden başka bir şey değildir” (Türkan, 2012: 143). İslam dininin gelmesi ve peygamberlerin varlık hakkında getirdiği bilgiyle birlikte kültlere inanç azalmış, nesnelere dua ve yardım dilemenin batıl olduğu anlaşılmış, ancak bu kültlere saygı devam etmiştir. Anadolu’da suya duyulan saygı İslamiyetle birlikte su ile ilgisi dolayısıyla dolaylı olarak Hz Fatıma’ya geçtiği söylenebilir.

Fuzûlî’nin bu naatında su redifini seçmesinde anâsır-i erbaada suyu temsil eden Peygamberin torunlarının Kerbelâ hadisesinde suya ulaşamamaları da önemli bir rol oynadığı düşünülebilir. Bu sebeple Fuzûlî naatında sık sık suyun peygamber âşığı olduğunu söyleyerek Kerbelâ’da peygamber soyundan gelenlere suyun verilmemesinin kendi içinde büyük bir paradoksu barındırdığını da dolaylı olarak ifade etmiştir:

“Yâ Habîba’llah yâ Hayre’l-beşer müştâkunam

Eyle kim leb-teşneler yanub diler hemvâre su” (K 3/26)

1. Fuzûlî Divanı’nda Su ve Su Kültü

Fuzûlî’nin Türkçe Divanı’nda su, âb ve âb-ı hayât vb. kelimeler tarandığında; “su” 58, “âb” 23, “âb-ı hayât” 8, “âb-ı hayvân” 4, “âb-ı Hızr” kelimelerinin iki kez kullanıldığı tespit edilmiştir. Su ve su ile ilgili kelimelerin geçtiği beyitler incelendiğinde suyun çoğunlukla içecek ve ölümsüzlük suyu bağlamında kullanıldığı ve su kültürünün doğrudan Fuzûlî Divanı’nda yer almadığı, Anadolu’daki su ile ilgili geleneklerin ve su kültürünün Fuzûlî’nin şiirlerinde örtük olarak yer aldığı görülmüştür. Fuzûlî Divanı’nda su kültürüyle ilişkili olduğu düşünülen beyitler başlıklar altında incelenecektir:

1.1. Su ile İyileşme

Eski toplumlarda bir yataının yanındaki sudan veya doğadaki bazı suların şifa elde etme düşüncesi zamanla bu inancın kült dönüşmesine sebep olan etmenler arasındadır. Su ile şifa bulma veya ölümsüzlük kazanma suyun niteliği ve nereye ait oluşuyla doğrudan ilgilidir. Su kültüründe var olan su ile iyileşme inancında suyun yaratılışın özü olması ve âb-ı hayât olarak bilinen efsanevi bir suyun kişiye ölümsüzlük vermesi inancı etkilidir. “Suyun yaratılışın kaynağı olması ve kutsalın büyüyle kuşatıldığına inanılması Altay Türkleri arasında da -geçmişten geleceğe uzanan anlamsal içerikleri bünyesinde barındırarak- günümüze dek ulaşmıştır. Altay Türklerinin geçmişten geleceğe uzanan anlamlar dünyasında arjan (kutsal) suyun iki temel özelliği bulunmaktadır.

Bunlardan ilki kökensel ve yaşamsal varlık olması, ikincisi ise sağaltıcı/tedavi edici ve arındırıcı işlevinin olmasıdır” (Şayhan, 2018: 87).

Suyun şifa verici, arındırıcı gücüne inanç, Türk mit, efsane ve destanlarına yansımıştır. Fuzûlî'nin kaleme aldığı Su Kasidesi'nde suyun bu sağaltıcı, iyileştirici etkisiyle karşılaşılmaktadır. Ancak bu kasidede baştan itibaren vurgulanmak istenen nokta, su kült olarak ne kadar değerli, iyileştirici olursa olsun Peygamber ile ilgili noktalarda yetersiz kaldığıdır. Bu sebeple Fuzûlî, atalardan gelen bilgi ile suyun iyileştirici etkiye sahip olduğunu bilse de gönlünde bu denli tutuşan ateşlere suyun fayda vermeyeceğini bu sebeple gözün gönlündeki ateşlere su saçmamasını istemektedir:

“Saçma ey göz eşkden gönlümdeki odlare su

Kim bu denlü dutuşan odlare kılmaz çâre su” (K 3/1)

Oysa suyun şifa verme özelliği peygamber kıssalarında da görülmektedir. “Suyun şifa verici ve rahatlatıcı özelliği Kur'an'da da Eyyüb peygamberle bağlantılı biçimde teyit edilmiştir (el-Enbiya 21/83; Sad 38/42)” (Gürkan, 2009: 441). Suyun sağaltıcı özelliğine rağmen Fuzûlî tarafından bunun kabul edilmemesi sağaltıcı olan şeyin su değil peygamber ve onun sevgisinin olduğunu vurgulamak amacıyla. Nitekim Eyüp peygamberi de iyileştiren, su değil suyu yaratana karşı duyduğu derin sevgi ve saygıdır.

Su Kasidesi'nde geçen suyun iyileştirme özelliği ile ilgili olan bir diğer beyitte ise, ölüm döşeğinde olan kişiye su vermenin iyi bir davranış olduğu ifade edilmekte ve suyun hayra ulaştırıcı etkisinden söz edilmektedir:

“Gam günü itme dil-i bîmârdan tîgun dirîğ

Hayrdur virmek karanu gicede bîmâre su” (K 3/8)

Ancak Fuzûlî, peygamber aşkı ile dolu olan âşığı iyileştiren şeyin su değil peygamberin (sevgilinin) âşiğa bakışı olduğunu söyler. Beyit içerisinde bu bakış, çifte su verilmiş kılıç gibi olan kirpiklerle atılan yan bakış şeklinde tasvir edilmiştir. Kılıca çifte su vermek, bıçak, kılıç gibi aletler yapılırken bu aletleri daha da kesici ve sert yapmak için yapılan bir işlemdir. Hünerli ustalar tarafından yapılan kılıca su verme işlemi bir ustanın maharetini de gösterir (Onay, 2009: 422). Şair, beyitte suyun sağaltıcı özelliğinden ziyade hasta gönlü iyileştirenin çifte su verilmiş kılıca benzeyen kirpiklerle atılan keskin bakışlar olduğunu söyler. Su Kasidesi'nin tamamında suyun ne kadar üstün olursa olsun peygamber ile yolu kesişmediğinde üstünlüğünün olmadığı alt metin olarak işlenmiştir. Böylece su kültü inancındaki suya olan bakış açısından farklı bir bakış açısı ile su kasidede yer alır. Bir başka beyitte Fuzûlî, suyun sağaltıcı, kurtarıcı gücünü kabul etmediğini, suyun şifa vericiliğinin ancak mahşer günü söz konusu olacağını ve suyun şifa verme, şefaet etme özelliğinin de aslında yazmış olduğu bu kaside sebebiyle olacağını ifade eder. Şair, bu beyitte mahşer günü peygamber için döktüğü gözyaşlarının ve onun için yazmış olduğu su redifli bu kasidenin kendisine erişeceğini belirtir. Beyitte geçen “çeşm-i vasl (vuslat gözü)” terkinde “çeşm” kelimesi göz anlamına gelmekte, ancak burada geçen “çeşm” kelimesi Türkçede kullanılan göze yani su pınarı, çeşme anlamını da akla getirmektedir. Bu sebeple Fuzûlî suyun mahşer günü gözden döküleceğini, ancak bu sefer suyun kavuşmanın mutluluğuyla döküleceğini yani kavuşma çeşmesi/gözesi olacağını dolaylı olarak ifade etmiştir:

“Umduğum oldur ki Rûz-ı Haşr mahrûm olmayam

Çeşm-i vaslun vire men teşne-i didâre su” (K 3/32)

Klasik Türk şiirinde suyun iyileştirme özelliğiyle sıklıkla karşılaşılmaktadır. “Divan şairleri şiirlerinde çeşitli durumları ifade ederken suyla ilgili inanç, âdet ve geleneklerden de sıklıkla söz etmişlerdir. Ölmek üzere olan kimseye su vermek, teyemmüm, su-peri, su-cadı ilgisine dayalı

inançlar, ayağa su dökme, ölümcül hastanın ağzına pamukla su damlatma âdeti, su üzerinde yürüme kerameti bunlardandır” (Batislam, 2013: 60).

Fuzûlî Divanı'ndaki geçen suların bir kısmı kanlı su olarak betimlenmektedir. Bu durum su kültürüyle ilgili olmayıp klasik Türk şiirinde âşığın çektiği acının somutlaştırılması için kullanılan yaygın bir metafordur:

“Nihâl-i gülşen-i derdem ki su yirine virür
Mana hemîşe ciğer kanı bâğ-bân-ı kazâ” (K 1/82)

“Gül-i ruhsâruna karşı gözümden kanlu ahar su
Habîbüm fasl-i güldür bu ahar sular bulanmaz mı” (G 264/5)

Çalışma içerisinde su ile ilgili bazı inanç ve geleneklerin divan içerisinde işlenip işlenmediğine bakılmıştır. Özellikle su üzerine yemin, arı sudan abdest alma, gelinlere evin çevresindeki suları gösterme vb. (Ögel, 2014: 422-423) Anadolu'da uygulanan geleneklere divan içerisinde rastlanmamıştır. Bu geleneklerin dışında mezara su dökülmesi geleneğinin farklı şekilde Su Kasidesi'nde hatırlatıldığı görülmektedir (bkz. K 3/13). Mezarlıkların üstüne su dökülmesi, ölene faydası olmadığı, ancak mezar üstündeki yeşilliklerin canlanması için yapılması gerekli olan bir eylemdir. Mezarlık ziyaretlerinde üzerinde yeşillik olmayan mezarlara da su dökülmesi geleneği suyun iyileştirici, sağaltıcı etkisine inanılarak yapılan ve su kültüründen kaynaklanan bir ritüel olduğunu göstermektedir.

Suyun bir diğer iyileştirme ve kutsama özelliği de toprakla birleşmesinden doğar. Eski inançlarda “Kutsal mekânla temas genellikle su, ağaç ve toprakla sağlanmaktadır. Su kültürüne bağlı olarak kutsalla bütünleşme ve koruma sağlama çoğu zaman içilen veya vücuda sürülen su ile gerçekleştirilir” (Oymak, 2010: 44). Bu sebeple şair, öldükten sonra mezarının toprağıyla yapılmış testi ile sevgilinin su içmesini ister:

“Dest-bûsî ârzüsiyle ger ölsem dostlar
Kûze eylen toprağum sunun anunla yâre su” (K 3/13)

Şairin kendi mezar toprağıyla bir testi yapıp sevgiliye bu testi ile su sunulmasını istemesi, onun su, toprak bütünleşmesini gerçekleştirmek istediğini gösterir. “Genel olarak bakıldığında, yer-su ilişkisi ve suyun kutsallığı kitabelerde işlenmiştir. Suyun önemine vurgu yapılırken, toprak ve su, bir ortak güç unsuru olarak belirtilmiştir. Toprak, canlıları içinde barındıran ve besleyen, koruyucu olandır. Su ise kutsaldır ve yaşam kaynağıdır” (Çifci, 2013: 24). Bu sebeple su ve toprak, kutsalla yakın ilişkilidir, dolayısıyla bu istekle iyileşmeye, vuslata ve kutsala ulaşma arzusu dile getirilir.

1.2. Su ile Bilgi Edinme

Suyun bilgi sahibi olması ve sahip olduğu bu bilgi dolayısıyla suyun bilgin olması su kültüründen gelen bir diğer inançtır. Su kültürüne göre su, her şeye hâkimdir ve herşeye hâkim olması dolaylı olarak suyu bilgili kılmaktadır.

“Türkler arasında su ile bilgellik arasında bir ilişki kurulmuştur. Özellikle Kutadgu Bilig'de suyun bu özelliğine işaret eden şu ifadeler oldukça dikkat çekicidir:

“Üyük çim osuglug bolur bilgeler (Bilgeler sulak yerlere benzer)

Çıkar suv kayuda adak tepseler (Nereye ayak vururlarsa oradan su çıkar)” (Kıyak, 2013: 26).

Edebi metinlerde sevgiliden bilgi almak için su vb. tabiattaki varlıklarla haberleşilmiştir. “Klasik Türk şiiri şairleri, kendileri sevgiliye doğrudan ulaşamadığında, rüzgârlardan olduğu gibi sudan da yararlanmış; akarsular, ırmaklar aracılığıyla sevgililerine haberlerini göndermişlerdir” (Önge, 2013: 53). Su Kasidesi’nde ise haber alınmak istenen kişi beşeri sevgili değil peygamberdir bu sebeple şair, suyu her yere kolayca ulaşması ve peygambere kendisinden daha kolay ulaşması yönleriyle kıskanır ve onunla yarışa girer. Suyun bilgi sahibi olduğuna inanılması su kültüne dayanmaktadır. Bu inanç dolayısıyla şair, kendine rakip olarak sadece suyu görür. Tabiatla sudan daha fazla her yerde olabilen unsur hava veya rüzgârdır. Ancak şair yarışılacak unsur olarak suyu seçer. Bu seçimde su kültüne göre suyun bilgin olması inancı etkilidir:

“Su yolın ol kûydan toprağ olup dutsam gerek

Çun rakîbümdür dahı ol kûya koyman vare su” (K 3/12)

Fuzûlî’nin bir diğer beytinde ise, su ve rüzgâra -anâsır-ı erbaadan olan iki unsura rastlanmaktadır. Beyitte şair, aşk yolunda onu gözyaşı ve ahın rezil ettiğini ve her ikisinin onun sırrını ortaya çıkardığını ifade eder. Gözyaşı dökmek ve ah etmek Fuzûlî’nin âşıklığını belli eden işaretlerdir. Beyitte su ve hava elementlerine ait bu iki unsurun seçilmesi suyun su kültüründen kaynaklı bilgin olma, iletişimi sağlama ve havanın ise yine haber taşıma özelliği dolayısıyladır:

“Fuzûlî’ni reh-i ‘ışkunda eşk ü âh eder rüsvâ

Belâdur her kimün bir yolda gammâz olsa yoldaşı” (G 276/7)

Klasik Türk edebiyatı şairlerinin dört unsurdan olan ateşe, toprağa, havaya ve suya şiirlerinde fazlaca yer verdikleri bilinmektedir.

“Allah âlemin temelini dört şeyden oluşturmuştur. Bunlar; anâsır-ı erbaa/çehâr erkân/çehâr anâsır olarak bilinen; hâk ü bâd u nâr u âb’dır. Yani âlemi ayakta tutan toprak, durmadan akan su, izin verince esen yel, ışıklandırılmış ateştir. Allah suyu, ateşi, havayı, toprağı dünyaya direk yapmış ve insanın hizmetine sunmuştur. Biriyle her yer yeşerir, bal ve yağ elde edilir. Biriyle lamba yakılır. Biri her şeyi temizler. Biri, kararlı ve sabit oturur; bütün mahlûkat hayatını onda sürdürür” (Çelik, 2019: 317).

Anâsır-ı erbaa düşüncesi klasik Türk şiirinde de yer bulmuş, bu sebeple su unsuru beyitlerde sıklıkla yer almıştır. Ancak bu durumun kült inacıyla değil, anâsır-ı erbaa düşüncesiyle ilintili olduğu düşünülmektedir.

1.3. Su ile Ölümsüzlük Elde Etme

Suyun ölümsüzlük vermesi eski bir efsaneye dayanır. Bu konuda anlatılan birçok efsane, ölümsüzlük veren bu suyun varlığına inanmayı, dolayısıyla bazı suların kutsal olduğuna inanmayı sağlamıştır. “Âb-ı hayât” ve “bengisu” olarak da bilinen bu su, Hızır ve İlyas peygamberin bulunduğu, içenin ölümsüz olduğu düşünülen efsanevi sudur (Onay, 2009: 19). Tarih boyunca oluşturulan tüm kültürlerde, kült için seçilen nesnenin işlevi ile oluşturulan inançlar örtüşmüş ve bu ilgi sebebiyle uzun yıllar oluşturulan kültlere inanç sürdürülmüştür. Suyun hayat suyu olarak adlandırılması, diğer kültürlerde olduğu gibi işleviyle doğrudan ilgilidir. Su, hayatın devamını sağladığı için suyun âb-ı hayât olması yıllarca halk arasında kabul görmüştür:

“Su aslında cansızdır, ancak canını cansız olanlardan alan diğer yaşayanlar gibi su olmadan can ve canlı da olmamaktadır. Bu bakımdan dünyada var olan her şeyin yaratıcısının onları insanlara yararlı olsun diye yarattığını düşünüp, mutlaka olumlu bir nedeni vardır diye değerlendirerek, suyu da korumak gerekir. Canlıların hayatta kalmalarını sağlayan başlıca gıda su olduğu için halk ona hayat adını vermiştir. Su her yerde devadır. İlaç bile su ile içilir” (Yardımcı, 2019: 314).

Suyun kimi insanlar için ilaç, kimi için ise zehir olma özelliğiyle Hızır-İlyas kültüründe karşılaşılmaktadır. Hızır’ın bulmuş olduğu âb-ı hayât suyunun bazı kişilere ölümsüzlük vermesi,

bazı kişilere etki etmemesi aşağıdaki beyitte örtük olarak işlenmiştir. Peygamberin getirmiş olduğu bilgi/su bazı insanlar için şifa sebebi, bazıları içinse helak sebebi olmuştur:

“Dostı ger zehr-i mâr içse olur âb-i hayât

Hasmı su içse döner elbette zehr-i mâre su” (K 3/21)

Fuzûlî'nin peygamber düşmanının su içtiğinde o suyun yılan zehrine döndüğü, peygamber dostunun ise yılan zehri gibi olan suyu içtiğinde ölümsüzlük suyu olduğunu ifade etmesi, suyun peygamber yolunda olduğunu ifade eder niteliktedir. Bu bağlamda su kimine zehir, kimine panzehirdir. Bu beyitte “âb-ı hayât” terkibi ile su kültü yanında Hızır-İlyas kültüne de gönderme yapılmaktadır.

Fuzûlî, “Kasîde-i Der Medh-i Hazret-i Şâh-i Velâyet” başlıklı naatindeki bir beytinde, peygambere, suya ve bahara ait olan canlandırma ve yenileme ortak özelliklerini kullanmıştır:

“İrişti vakt ki fasl-ı hazân-i nâ-hemvâr

Kıla su tek harekâtın müzâhim-i eşcâr” (K 6/1)

Su kültünde var olan suyun can ve ürün verme özelliği Fuzûlî'nin birçok şiirinde hatırlanmıştır:

“Eğer cân almak istersen tenimden tîğini kesme

Ki pejmürde nihâle vermeyince su semer virmez” (G 117/4)

“Fuzûlî dehrden kâm almak olmaz olmadan giryân

Sadef su almayınca ebr-i nîsandan güher virmez” (G 117/7)

“Huceste Hızr'dır âb-i hayât içmek için

Zeman zeman zulemata kılır güzâr kalem” (K 33/7)

1.4. Su ile Aydınlanma

Su kültüne göre sulardan geçmeğe izinli olmak gereklidir. Büyük sulara saygı gösterilir ve ibadet edilir. Bazı toplumlarda bu inanç çerçevesinde temiz suyun içine el sokma yasağı vardır. Türklerin din ve inanışlarında suyun birtakım yüceltici sıfatlarla birlikte anıldığı görülür. Mukaddes su, edebî su, arı su, iyi su, yücelen ve inen su vb. Su kültüne bağlı olarak, su içme ile and etmek/and içmek, kutlu pınarlardan çocuk isteme, subaşında veya su kıyısında kurban kesmek vb. ritüeller yapılmış ve su hayatın her alanında yüceltilmiştir (Ögel, 2014: 422-427). Bu ritüeller su ile ilişkilendirildiğinde suyun toplum nezdindeki değeri görülmektedir. Su güçlü aktığından engellenemez, istediği yere ulaşabilir. Ulaştığı yere bereket, sağlık, temizlik dolayısıyla aydınlık ve hayat götürür. Fuzûlî bu anlamda peygamberin gelişini ve bulunduğu toplumu aydınlatmasını su ile sembolize etmiştir. Peygamberin gelişi, ateşe tapanların ateşine su serpmiş, onun eliyle sert taştan su çıkmış ve batıl inançlar onun getirdiği ilim denizinde yok olmuştur:

“Seyyid-i nev-i beşer deryâ-ı dürr-i ıstifâ

Kim sepüpdür mucizâtı âteş-i eşrâre su

Kılmağ için tâze gül-zârı nübüvvet revnakın

Mu'cizinden eylemiş izhâr seng-i hâre su

Mu'cizi bir bahr-ı bî-pâyân imiş âlemde kim

Yetmiş andan min min âteş-hâne-i küffare su” (K 3/17-18-19)

Peygamberin getirdiği bilgi aydınlanma sağlar. Bu hakikat üzerinden kasidenin 24. beytinde suyun aydınlatma özelliği vurgulanır, ancak bu aydınlatma su kültüründeki suya atfedilen aydınlatıcı değer sebebiyle değil, peygamberin yolunda olduğu içindir:

“Zerre zerre hâk-i dergâhına ister sala nûr
Dönmez ol dergâhdan ger olsa pâre pâre su” (K 3/24)

Beyitte, suyun yüce olma ve aydınlatma, nur salma özelliği yanında bir eşikten de bahsedildiği görülmüştür. Kült inanışına göre eşiklerin de bir ruhu vardır ve eşikleri/evleri onlar korur. Koruma görevini yerine getirmesi için eşik ile birlikte bir eşik iyesinden söz edilir. Eşik iyesi:

“Eşiğin koruyucu ruhudur. Her eşiğin koruyucu bir ruhu vardır. Bu ruh eşikte yatar. İneklerin şaşırmadan evlerini bulabilmelerini sağlar. Hayvanları korur. Eşikte oturmak, eşikte konuşmak iyi sayılmaz, bunun nedeni ruhun orada olmasıdır. Eşiğin baht ve talihle de ilgisi vardır. Çünkü eşik iki farklı âlemi simgeleyen esrarengiz bir sınır gibidir” (Karakurt, 2011: 88).

Kültlerde eşiğin iyesine olan saygı, İslamiyet’te kişinin evine olan saygısı olarak görülmektedir. “Eşik, hem mekânı hem de bireyin yaşamının önemli dönemlerinin sembolik kodlarının aktarımını inanç temelinde dayalı kültürel kodlarla ifade etmektedir” (Çetinkaya, 2015: 88). Bu inancın daha sonra tasavvufta eşiği öpmek bir dergâha bağlanmak şeklinde kullanıldığı ve aynı zamanda tasavvuf literatüründe eşiğin, dergâh anlamı olduğu görülmektedir (Duymaz, 2019). Bu anlamda kasidenin başında tek başına kendi gücünü kutsayan tabiattaki her şeye can vereceğine inanan su, bu beyitte artık bir dergâhın müridi olur ve o yolda ne kadar zorluk görürse görsün, parça parça olursa olsun peygamber yolundan ayrılmayacağını beyan eder. Suyun bu isteği dolayısıyla peygambere doğru akması ve yolunu tayin etmesi önemlidir. Kasidenin sonlarına doğru su tamamen peygamberin ışığına ışığını katmış, kendisi yok olmuştur. İlgili beyitte suyun bir dergâhın eşiğini öpen ve kendi benliğini yok eden insan-ı kâmil olarak, benzer şekilde ışığa doğru giden, kanatlarını yok eden bir pervane olarak tasvir edildiği görülmektedir. Beyitte suyun nur salması ifadesinin su kültürü bağlamında “yüz suyu dökmek” deyiminiyle de ilişkili kullanıldığı düşünülmelidir. Türkçede kullanılan “yüz suyu dökmek” deyimini ile de suyun onur ve itibar sahibi olduğu vurgulanır, bu deyimdeki suya verilen değer su kültüründen gelmektedir, yüz suyu dökmek, “onurunu sarsacak kadar yalvarma” anlamına gelmektedir. Beyitte suyun nur salması, onun yüz suyunu dökmesi şeklinde de düşünüldüğünde suyun dergâhın yolunda yalvardığı, eşik öptüğü anlamıyla karşılaşılabilmektedir. Eşik öpmek, tasavvufta olumsuz bir anlama gelmediği gibi daha çok bağlılığı simgelemesi yönüyle suyun etrafa nur salarak/su saçarak dergâha gitme durumuna da uygun düşmektedir. Literatürde bu beyitte geçen “sala nur” kelimesi üzerine farklı okumalar ve şerhler yapılmıştır. Su kültürü ve eşik bağlamında beyit şerh edildiğinde bu kelime grubunun en isabetli okumasının “sala nur” şeklinde olduğu düşünülmektedir. Beytin şerhinin su kültürü ve eşik bağlamında yapılması, suyun yere nur salmasını ve her zerresiyle dergâha ulaşma çabasını açıklar niteliktedir. Bu beyit üzerine yapılmış önemli şerhlerden biri de şöyledir:

“Şair suya (nehir) hüsn-i ta’lil zemininde bir şahsiyet verdikten sonra bu akış sırasındaki diğer doğal hadiseleri de aynı şekilde şairane bir yorumlamaya tabi tutmuştur. Buna göre nehrin akışı sırasında ortaya çıkan doğallığın da bir amacı vardır. Bu amaç dergâha giden yoldaki her bir toprak zerresine nur salmaktır. Yani bir anlamda bu yolun daima aydınlatılması, bu sayede bu yolun her zaman açık tutulmasının sağlanmasıdır. Su ister gündüzün aydınlığında, çölün ortasındaki kum ve güneş zerreleriyle ilişkisi dolayısıyla olsun isterse gecenin karanlığında ay ya da yıldız ışığıyla teması sayesinde olsun her zaman için parlak ve şaşalı bir nur/ışık ortaya salar. Şairin yorumuna göre bu hadise şuursuz olmayıp Hz. Peygamber’e duyduğu muhabbetinden ötürü suyun şuurlu olarak yaptığı aydınlatma amaçlı bir eylemdir” (Yazar, 2019: 22).

1.5. Su ile Kurtuluşa Erme

Fuzûlî'nin şiirlerinde su, su kültü inancının etkisiyle kurtuluş kapısı olarak ifade edilmiştir. Su kültünde var olan bazı suların ölümsüzlük vermesi özelliği suyun kurtuluş simgesi olarak kullanılmasında etkili olmuştur.

“Şehîd-i Kerbelâya su getirmek kasdın etmişsiñ

Seni elbette âlemde bu niyyet paydâr eyler” (K 22/23)

Fuzûlî'nin kişinin ölümsüzlük kazanmasını, kurtuluşa ermesini kişinin Kerbelâ şehitlerine su götürme niyetiyle mümkün olacağını belirtmesi su kurtuluş simgesi olarak görmesiyle ilgilidir. Bu sebeple kaside içerisinde su, rahmet ve kurtuluş ümidi olarak peygamberin elinden insanlara birçok kez ulaşır. “Gökten inen su Türk medeniyetinde ‘rahmet’ diye anılır ve bilhassa bahar mevsiminde bereketi temsil eder. Toprak onunla yeniden hayat bulur, tabiat canlanır. Denizdeki istiridyeler incilerini, toprak altındaki yılanlar zehirlerini aynı nisan yağmurdan alırlar” (Pala, 2009: 443).

“Ne şek ki akdı bevâdîde barmağından su

Bu şerhadır mutazzammın hutût-i mevc-i buhur” (K 2/16)

“Hayret ilen barmağın dişler kim itse istimâ’

Barmağından virdüğün şiddet günü Ensâr’e su” (K 3/20)

Şairin ifade ettiği üzere savaşın en şiddetli olduğu zaman kurtuluşu getiren peygamberin elindeki sudur.

1.6. Su ile Kutsallık Kazanma

Su ile oluşturulan birtakım kültler, tek başlarına oluşturulmamış ağaç, dağ, ateş ve atalar kültü ile beraber teşekkül etmiştir. Fuzûlî Divanı'nda da bu kültlerin su kültü ile ilgili ilişkilerine birkaç beyitte rastlanmıştır. Ağaçlara olan saygı ve sevginin ağaç kültünden geldiği, geleneksel kültürde hayat ağacı, meşe, kayın, servi zeytin vb. ağaçların kutsal olduğu bilinir. Bu kutsiyet şiirlere de yansımıştır (Yardımcı, 2019: 306). Su kültüne göre kutsal olan suyun veya nehrin yanındaki ağaç, kutsal kabul edilir. Bu ağaçlardan su iyesinin kendilerine zarar vermemesi için yardım dilenir ve bu sebeple ağaçlara bez bağlanır. Su ve ağaç kültüne ait bu inancının hala bazı toplumlarda sürdüğü görülür. Bu bağlamda bir yatırın yanındaki ağaç kutsaldır.

“Yatır eşiklerinin öpülmesinin sebebi de ağaç kültüyle ilişkilidir. Ağaç yaprağını siğile sürmek, ağaç köküne dört taş atmak uygulamaları da tedavi amaçlı olup kutsalla temas etmeye yöneliktir. Ağaca bezden beşik bağlamak pratiğinde amaç gerçekleşmesi istenilen dileklerin benzerini yaparak dileğin kabulünü sağlamaktır. Hastalıkların tedavisinde atalar kültüyle birlikte, ağaç kültünün de yardımına başvurulur” (Aday, 2013: 218).

Fuzûlî, kasidenin bir başka beytinde suyun peygamberin kabrine akmasını oraya ulaşmaya çalışmasını suyun hoş salınan servi ağacına duyduğu aşka bağlar. Suyun ağaca ulaşmaya çalışması su-ağaç kültünü akla getirir. Şair, suyun kendi varlığını yitirip sadece peygamberin kabrine ve kabrin yanındaki servi ağacına ulaşma amacını “âşık olmuş” ifadesiyle anlatır:

“Ravza-i kûyuna her dem durmayup eyler güzâr

‘Âşık olmuş gâlibâ ol serv-i hoş-reftâre su” (K 3/11)

Su kültüne göre kutsal bir ağacın, kişinin veya atanın yanındaki su da kutsal kabul edilir. “Suların bazıları atalar kültü çerçevesinde efsanevi veya tarihi kişilikle bağlantılı, bazıları da gizli

yatırlarla ilişkilidir. Genellikle türbelerin yanında bulunan bu çeşmelerden su içildiğinde şifa bulunacağına inanılır” (Aday, 2013: 210). Bu sebeple kült inanışında kutsal kabul edilen ağaç, su veya yatır bir arada olur. Yukarıdaki beyitte, ravza (peygamberin kabri), hoş yürüyüşlü servi ve su bir arada anılır özellikle bu üçünün bir arada olması için suyun gösterdiği çaba “her dem durmayup eyler güzâr” sözleriyle vurgulanır. Fuzûlî bu beytinde su kültüne bir hatırlatma yapmak amacıyla tabiat kültlerinde birbiriyle ilgili olan üç ögeyi, su, ağaç ve ravzayı bir arada kullanır.

Kült inancında su, ağaç, kabir gibi eşik de su ve ağaç kültü ile ilişkilendirilmiştir. Örneğin Fuzûlî'nin bir başka beytinde eşik taşının su ile temizlenmesi ritüeli hatırlatılmıştır:

“Eşiğün daşını kan ile yudı çeşm-i terüm
Bes ki pâkem daşı lâ'l eyledi feyz-i nazarum” (G 209/1)

“Gözüm ü yüzüm arasında müjem sedd oldı
Ki gözümden su çıhub yumaya hâk-i derini” (G 295/2)

Eşik öpmek, eşiği su ile temizlemek inancı su ve ağaç kültüyle birlikte düşünülmelidir.

Sonuç

Türk kitabelerinde ve halk inaçlarında önemli bir yere sahip olduğu bilinen su kültünden hareketle Fuzûlî'nin Türkçe Divan'ı taranmış su kültüyle ilişkili olduğu düşünülen beyitler tespit edilerek şerh edilmiştir. Fuzûlî Divanı'ndaki bu inceleme sonucunda Fuzûlî'nin su kültünü yaşatmayı amaçlamaktan öte bu inanışı farklı bir amaç için kullandığı sonucuna varılmıştır. Fuzûlî su kültünden gelen suyun hayat verici, iyileştirici, diriltici özelliğini sudan alarak peygambere aktarmış ve asıl yüceltilmesi gerekenin peygamber olduğunu ifade etmiştir. Fuzûlî'nin Su Kasidesi'nde suyun kutsallığı ve hayat kaynağı oluşunu sıklıkla belirtmesi bu amaç dâhilindedir. Bu sebeple su kültünden gelen suyun iyileştirme, gençleştirme, ölümsüzlük verme, kurtuluşu erdirmeye ve bilgin olma özellikleri Su Kasidesi'nde vurgulanmıştır. Fuzûlî'nin naatinde suya ağırlıklı olarak yer vermesi, kutsal olan suyun daha kutsal olan bir değerle, peygamberle birlikte anılması bu ifadelerin bilinçli bir tercih olduğunu göstermiştir. Kaside boyunca suyun gücünün peygamber söz konusu olunca yetersiz ve etkisiz kaldığı ifade edilmektedir.

Fuzûlî'nin Türkçe Divan'ında yapılan bu inceleme sonucunda klasik Türk şiirinde su kültünün yansımalarının nasıl olduğu ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu araştırmaların diğer şairlerde de devam etmesi elzemdir. Bunun yanında klasik Türk şiirinde yalnızca su kültünün değil ağaç, dağ, ateş ve atalar kültünün de izlerine bakılmasının klasik Türk şiirinin beslendiği kaynakları ortaya çıkarması bakımından yararlı olacağı kanaatindeyiz.

Kaynakça

- Abdurazzak, A. O. & Kalafat, Y.(2019). *Halk kültüründe “satmak-satıp almak” inancının mitolojik boyutu*. 9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Gelenek Görenek ve İnançlar, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 15-24.
- Aday, E. (2013). *Kütahya ili türbe ve yatırları etrafında oluşan inanç ve uygulamalar*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akyüz, K., Yüksel, S., Beken, S. & Cunbur, M. (1958). *Fuzûlî Türkçe Divanı*. Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Artun, E. (2016). *Anonim Türk halk edebiyatı nesri, edebiyat tarihi/metinler*. Karahan Kitabevi.

- Batıslam, H. D. (2013). *Divan şiirinde su ve suyla ilgili unsurlar. Geleneksel Türk Sanatında ve Edebiyatında Su*, ASKİ Genel Müdürlüğü Yayınları. 43-62.
- Çağbayır, Y. (2007). *Ötüken Türkçe Sözlük*. Ötüken Yayınları.
- Çelik, A. (2019). Âlemin ve Âdemin dört ana unsuru: Garîb-nâme'de 'anâsır-ı erbaa' *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi [ESTAD]*. Prof. Dr. Muhammed Nur Doğan Armağan Sayısı, (2), 312-339.
- Çetinkaya, G. (2015). *Dede Korkut Hikâyeleri'nde semboller*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çifci, C. (2013). *Geçmişten günümüze Türklerde su kültürü, Geleneksel Türk Sanatında ve Edebiyatımızda Su*, Aski Genel Müdürlüğü Yayınları, 23-30.
- Dilçin, C. (2010). *Fuzûlî'nin şiiri üzerine incelemeler*. Kabcacı Yayınevi.
- Duymaz, A. (2019). Eşik kültürü ve Taptuk'un eşiğindeki Yunus Emre. *AKAD* (10-11), 2-19.
- Gölpınarlı, A. (2016). *Fuzûlî Dîvânı*. İnkılâp Kitabevi.
- Günay, H. M. (2009). *Su*. İ.A, 37, 442-443.
- Gürkan, S. L. (2009). *Su*. İ.A, 37, 440-442.
- Hassan, Ü. (2015). *Eski Türk toplumu üzerine incelemeler*. Doğu-Batı Yayınları.
- İnan, A. (1976). *Eski Türk dini tarihi*. Milli Eğitim Basımevi.
- İnan, A. (1986). *Tarihte ve bugün Şamanizm materyaller ve araştırmalar*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Karakurt, D. (2011). *Türk söylence sözlüğü*. <https://turuz.com/book/title/Turk+Soylence+Sozlugu-Achiqlamali+Ansiklopedik+Mitoloji+Sozlugu-Deniz+Qaraqurd-2017-382>
- Kaya, D. (2019). *Türklerin yaratılış destanı ile İslami kaynaklardaki müşterekliklere sentezî bir yaklaşım*. 9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Gelenek Görenek ve İnançlar, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 207-214.
- Kıyak, A. (2013). Geleneksel Türk inanışlarındaki su kültürü ve Elazığ'daki izleri. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(4), 22-39.
- Kızılözen, G. (2019). İran Türklerinde bir arpacık sağaltma ritüelinin çözümlenmesi. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*. 12(27), 658-671. <http://dx.doi.org/10.12981/mahder.589663>
- Mazıoğlu, H. (2011). *Fuzûlî üzerine makaleler*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ocak, A. Y. (2000). *Alevî-Bektaşî inançlarının İslâm öncesi temelleri*. İletişim Yayınları.
- Onay, A. T. (2009). *Açıklamalı divan şiiri sözlüğü eski Türk edebiyatında mazmunlar ve izahı*. (Haz. Cemal Kurnaz), H. Yayınları.
- Oymak, İ. (2010). Anadolu'da su kültürünün izleri. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 15(1). 35-55.
- Ögel, B. (2014). *Türk Mitolojisi I-II*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Önge, D. (2013). *Klasik Türk şiirinde haberleşme*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Örnek, S. V. (1971). *Etnoloji sözlüğü*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Pala, İ. (2009). *Su*. İ.A, 37, 442-443.

-
- Şayhan, F. (2018). Altay Türklerinin inanmalarındaki su kültürünün mitsel okuması. *Bilig*, (87), 83-100.
- Şentürk, A. (2019). *Osmanlı şiiri klavuzu 3*. OSEDAM Yayınları.
- Timurtaş, F. K. (2013). *Makaleler dil ve edebiyat incelemeleri*. (Haz. Mustafa Özkan), TDK Yayınları.
- Türkan, K. (2012). Türk dünyası masallarında su kültürü. *Milli Folklor*. 24(93), 135-148.
- Uçar, H. (2020). Bir kültürün özellikleri: Türklerde su kültürü. *Kültür Araştırmaları Dergisi*. 7, 24-47. <http://dx.doi.org/10.46250/kulturder.779430>
- Uzun, M. İ. (1995). Fâtıma. İ.A, 12, 224-223.
- Üzgör, T. (2000). Su redifli şiirler ve Fuzuli'nin Su Kasidesi'nin kompozisyonuna dair. *İlmî Araştırmalar*, (9), 239-248.
- Yardımcı, M. (2019). *Yer-Su kültürünün geleneksel kültürümüzdeki yeri ve şiirimize yansımaları*. 8. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Türk Halk Kitabı, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Yazar, S. (2019). Anlamanın peşinde: Su Kasidesi'nin 24. beytindeki “yaygın yanlış” üzerine. *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, 5(11), 1-24. <http://dx.doi.org/hikmet.632753>
- Yıldırım, N. (2006). *Fars mitolojisi sözlüğü*. Kabalıcı Yayınevi.